ISMAELIS BVLLIALDI
DE
POPVLIS FVNDIS
EPISTOLA

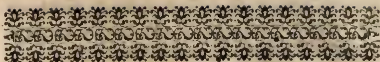
Ad Amplissimum-Eruditissimumque Virum
NICOLAVM RIGALTIVM.

PARISIIS,
EX OFFICINA CRAMOSIANA.

M. DC. LV.

AMPLISSIMO

AC ERVDITISSIMO VIRO

NICOLAO RIGALTIO,

IN SVPREMA METENSI CVRIA

CONSILIARIO REGIO,

ISMAEL BVLLIALDVS S. P. D.

PERPOLITAM *ac eruditam obseruationem tuam de Populis fundis nuperrimè ad nos missam auidissimè legi, ac relegi: cúmque auctores tam antiquos, quàm sæculo nostro proximos, qui de illis scripserunt, adiissem, quædam mentem subierunt, quæ scriptis mandare mihi visum est, & ad te transmittere, vt de illis sententiam feras. Eo animo scripsi, vt rem variantibus opinionibus obscuriorem factam, mihi clariorem redderem, simulque Petri Pithœi verborum sensum cognoscerem; non verò vt gloriolam, ex summis viris cuiquam contradicendo, mihi quærerem.*

id qualecumque est, vt æqui bonique facias, & me semper ames rogo. Vale. Scrib. Lutetiæ Parisior. Maij XV. anno M. DC. LI.

LVCIVS CORNELIVS BALBVS ciuis Gaditanus à Cn. Pompeio ciuitate Romana donatus, ciuis Romanus factus fuerat. Legem enim tulerant L. Gellius, Cn. Cornelius Coss. ex Senatus sententia, qua sancitum fuit, vt ciues Romani ij essent, quos Cn. Pompeius, de consilij sententia, sigillatim ciuitate donasset. Accusatus fuit Balbus, & in iudicium vocatus, quòd Gadibus cùm natus esset, Romanus ciuis à Cn. Pompeio factus fuisset: negabat etenim accusator ex fœderato populo, nisi is populus fundus factus esset, quemquam potuisse in ciuitatem Romanam venire. Ridet Cicero hunc accusatorem, iurisque imperitum interpretem appellat, quòd iste hanc pœnam fœderibus Romanis adscriberet, vt præmiorum beneficiorumque, à populo Romano conferri solitorum, expertes faceret fœderatos. quamobrem M. Tullius in hæc verba prorumpit, *Quid enim dici potuit imperitius, quàm fœderatos populos fieri fundos oportere? nam non id magis est proprium fœderatorum, quàm omnium liberorum.* Quæ periodus sic intelligenda est, Nihil imperitius dici posse, quàm fœderatos populos fieri fundos oportere, vt ciuitate Romana ex illis populis quispiam donaretur: nam non id magis est proprium fœderatorum, quàm omnium liberorum;

id est, eâ conditione ac lege non tenentur magis fœderati, quàm liberi, quos populos fundos fieri haud necesse est, vt ex ipsis aliqui ciuitate Romanâ donentur. explicat deinceps Tullius, quinam sint populi fundi, vt falsam iuris interpretationem submoueret. *Sed totum hoc, iudices, in ea fuit positum semper ratione, atque sententia, vt cùm iußisset populus Romanus aliquid, si id adsciuissent socij populi ac Latini, & si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo tanquam in fundo resedisset, vt tum lege eadem is populus teneretur, non vt de nostro iure aliquid minueretur, sed vt illi populi aut iure eo, quod à nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio vterentur.* Ex quibus verbis liquidò constat, fundos populos factos fuisse socios vel fœderatos populi Romani, qui legibus Romanis, quas adsciuerant, parebant, iisque vtebantur. quod accidere potuit duabus de caussis, cùm scilicet apud populos illos fœderatos vel socios nulla lex de re quapiam lata esset: vel cùm ob vtilitatem aliquam, patriam legem abrogabant socij, Romanamque adsciscebant. Cuius exemplum affert statim Tullius, Latinorum videlicet, qui leges Romanas voluerunt, adsciuerunt. Caput deinde Legis Iuliæ recitat, *quo ciuitas est sociis & Latinis data; qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent. in quo magna contentio Heracliensium & Neapolitanorum fuit, cùm magna pars in iis ciuitatibus iuris sui libertatem ciuitati anteferret.* Quo quidem capite Legislator ad

vniuersitatem, non ad singulos respexit: præterea ciuitatis Romanæ ius illa formula ad pauciores restrinxit, ad populos nimirum fundos: ne fortè, in omnes promiscuè collato beneficio, præmia vilescerent, quæ solis benemeritis debentur. Et de populo quidem Romano benemeriti erant, qui leges ipsius adsciscendo obnoxios se tanto magis reddebant, earumque obseruatione in fide constantius manebant. Ad vniuersitatem verò respexisse legis Iuliæ caput, clarissimè probant exempla à Tullio allata. In commune siquidem consultarunt Heraclienses & Neapolitani in suis ciuitatibus, conduceretne suis rebus, vt ciuitatem Romanam consequerentur, populos fundos fieri: dumque deliberant in contrarias sententias discedunt, plerisque iuris sui libertatem Romanæ ciuitati anteponentibus. non disputarunt autem, num alicui priuato singularique ciui in Romanam ciuitatem transire permitterent. Vnde patet populos fundos factos fuisse iuris sui libertatis, id est αὐτονομίας, amissione, & quasi alienatione; mutatis scilicet legibus propriis, ascitisque Romanis. Pergit Cicero, vt vim formulæ illius notam faciat. *Postremò hæc vis est istius & iuris & verbi, vt fundi populi beneficio nostro non suo iure fiant. Cùm aliquid Populus Romanus iussit, id si est eiusmodi, vt quibusdam populis siue fœderatis siue liberis permittendum esse videatur, vt statuant ipsi non de nostris, sed de suis rebus, quo iure vti velint: tum*

vtrum fundi facti sint, an non quærendum esse videatur. de nostra verò Republica, de nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute fundos populos fieri noluerunt. Docemur itaque in populi Romani potestate fuisse, alij populo concedere ac permittere, vt fundus fieret, & beneficij loco habitum. Extat certè apud Liuium, lib. 40. A. V. C. 573. anno, exemplum concessi vsus Latinæ linguæ Cumanis, A. Posthumio Albino, C. Calpurnio Pisone Coss. *Cumanis eo anno petentibus permissum, vt publicè Latinè loquerentur, & præconibus Latinè vendendi ius esset.* Hi autem iam municipes facti erant anno ab V. C. 538. L. Posthumio I I I. Tiber. Sempronio Graccho Coss. Si hunc Latinæ linguæ vsum petere à Repub. Romana necesse fuit : sique petentibus concessus est ; multo magis iuris alicuius Romani vsus petendus erat, quod ipsis vtilius foret fœderatis. Eo porro iure, quod asciuerant, vtebantur, vt de suis non de populi Romani rebus statuerent. Demum asserit Tullius, quærendum esse vtrum fundi facti sint populi, si nimirum secundum Romanam legem viuere elegerint, num etiam hoc ipsis permissum sit. noluerunt verò isti populi fundi facti, nec sibi proposuerunt de Reip. Romanæ rebus quicquam statuere. vt verò ostendat accusatorem ignorare ius mutandæ ciuitatis, affirmat *non solum in legibus publicis positum, sed etiam in priuatorum voluntate. iure enim nostro*, inquit ; *neque mu-*

tare ciuitatem quisquam inuitus potest; neque, si velit mutare, non potest, modò adsciscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuitatis velit. Hæc igitur fuit Ciceronis sententia, atque populi fundi appellatio eo sensu intelligenda ac ipse interpretatur. Accusator autem Balbi legi Iuliæ fraudem faciebat: cùm ad singulos referendo, quæ ad vniuersitatem spectabant: tùm Romanæ Reipub. potestatem, in donanda ciuitate priuatis hominibus, restringendo ad illas ciuitates & populos, qui fundi facti fuissent, & ciui in aliam ciuitatem transeundi auctores; quomodo leges suas adscitis Romanis commutarant. Mens siquidem legis Iuliæ fuit, vt sociis & Latinis ciuitas daretur, & ciuitates eorum in Romanam ciuitatem transcriberentur: cæteris verò vel liberis populis fœderatisue Romana ciuitas negaretur, nisi populi fundi facti fuissent. Verumtamen, vt Tullius optimè differit, eâ lege Populus Romanus ex ciuitatibus sociorum atque amicorum fortissimos, propositis præmiis, eliciendi facultatem sibi non ademit. neque etiam illius legis sensus fuit, vt nullum ciuitatis externæ ciuem in Romanam adsciscere posset populus Romanus ciuitatem, nisi populus ille fundus factus fuisset. vtque probet ex lege Iulia accusatorem in Balbum agere non posse, neque oportere populum fundum factum esse, vt ab eius ciuitate in Romanam aliquis transiret, adnotat tunc solummodo id prohibitum

fuisse

fuiſſe Romano populo, quando fœderibus continebatur. Illius verba ſunt. *At enim quædam fœdera extant, vt Germanorum, Inſubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum eſt, ne quis eorum à nobis ciuis recipiatur: quod ſi exceptio facit, ne liceat; ibi neceſſe eſt licere, vbi non eſt exceptum. Vbi eſt igitur exceptum fœdere Gaditano, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat in ciuitatem? nuſquam.* Quapropter neque de ſtatu ſociorum, qui populi fundi facti erant, agebatur; neque ius aliquod ciues apud ſe retinendi illis, qui non erant, competebat, atque adeò vindicandi eos, ſi in Romanam ciuitatem tranſiiſſent: ſed in poteſtate populi Romani beneficium dantis, & electione accipientis totum negotium verſabatur. Ex prædictis etiam patet, qualis fuerit conditio populorum fundorum, qui ſic appellati ſunt, quia Romanas leges mutatis ſuis propriis inuexerunt, vel retentis ius inſuper aliquod Quiritium adſciuerunt, quo vtentes de rebus ſuis ſtatuerẽt. Illi tamen formulæ nulla ſeruitutis nota, nulla deditionis inerat: ſponte ſiquidem legum Romanarum iugo ſe ſubmittebant: neque illis populis hoc voluiſſe ſufficiebat, niſi & populo Romano placuiſſet. beneficium itaque accipiebant, non iniuriam patiebantur populi fundi facti: cauſſa eorum deterior non erat, commodum quinimo & vtilitas ipſis accedebant.

De illa verò loquendi formula, *populus fundus, rei fundus*, iam differendum. Plautus in Trinum-

mo ſcena penultima Lyſitelem adoleſcentem de nuptiis verba facientem producit, & vt virginem Leſbonici ſororem connubio ſibi iungeret conſilia agitantem. abſente Charmide virginis patre cum Leſbonico egerat, vt ſibi nuptum daretur puella, etiamque indotata: negabat Leſbonicus indotatam ſororem, turpe enim id ei videbatur, in matrimonium collocare velle, etſi dote numerata bonorum ipſi nihil reliqui eſſet. cùm ergo non expreſſis verbis deſpondiſſet ſororem, peregrè aduenit Charmides puellæ pater, eumq; conuenire ſtatuit Lyſiteles, & talia verba loquitur,

Nunc mihi is propere conueniendus eſt, vt, quæ cum eius filio
Egi, ei rei fundus pater ſit potior.

Vbi verbum illud *fundus* pro *ſponſore* eſt accipiendum: etenim res de qua agebatur, nuptiæ erant, & fundus potior ei rei quærebatur, id eſt ſponſor, qui ius deſpondendi haberet potius quàm Leſbonicus, qui alius eſſe nequibat quàm Charmides, in cuius poteſtate filia ſua erat. fundus etiam hîc accipi pro auctore poteſt, quîcum tutius nuptialia pacta & inſtrumenta conficiat Lyſiteles. & fundum pro auctore accipi etiam Feſtus docet, *fundus quoque dicitur populus eſſe rei, quam alienat; hoc eſt auctor.* quæ verba ad contractum emptionis venditionis pertinent, & ſignificant populum de euictione teneri, & emptori eam præſtare debere, cùm ipſe venditionis auctor fuerit. quæ for-

mula vſurpata quoque videtur, quamuis minus propriè, loquendo de populis illis qui iure Quiritium adſcito ob aliquam vtilitatem ſuam populi fundi facti ſunt. Vt enim voluntarius contractus eſt emptio venditio, & conſenſu peragitur; ita voluntarius erat contractus eorum, qui ſua iura ac leges quaſi alienabant, & Romanis commutabant; ipſis enim eligentibus, & populo Romano permittente, populi fundi fiebant. vi autem verborum illius formulæ fundos factos intelligere debemus, adſcitis legibus Romanis earum obſeruationi ita ſe obſtrinxiſſe, vt αὐτονομία iuribuſque propriis, quæ alienauerant, vti amplius non poſſent, aut nouas leges, inductis Romanis, ſcribere; ita vt, ſi quid eiuſmodi auſi fuiſſent, fœderum violatorum, ac ſpretæ Maieſtatis rei forent: pœnaſque eo nomine dare tenerentur. cùm enim id beneficij loco habitum ſit, niſi cum ſumma iniuria, ac maieſtatis populi Romani contemptu, ab iis qui acceperant, leges Romanæ violari non poterant. Sed & Ciceronis interpretatio apertior eſt, nec huic tamen aduerſatur, fundus enim populus ideo appellari vult, quòd in eo eadem lex, qua vtebatur populus Romanus, tanquam in fundo reſideret. quibus verbis intelligit populos illos teneri, & legibus Romanis obligari, ſicut fundus aut ager hypothecæ obnoxius, creditori oppigneratus, quique præs eſt optimus ac ſponſor. Illos autem fundos

populos ea fuisse conditione ex Gellio constat lib. 16. cap. 13. vbi de Municipibus ac populis fundis ita disserit. *Municipes ergo sunt Ciues Romani ex Municipiis, legibus suis & suo iure vtentes, muneris tantum cum populo Romano honorarij participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populi Romani lege adstricti, ni inquam populus eorum fundus factus est.* Patet itaque populum fundum factum necessitatibus obnoxium, & populi Romani legibus adstrictum fuisse: quibus etiam municipes populi fundi facti adstringebantur. Idemque Gellius lib. 19. capite 8. de legis fundo meminit, Frontonem sic loquentem faciens, *Sed hæc ego, inquit, dixi, non vt huius sententiæ legisque fundus subscriptorque fierem, sed vt ne Cæsaris viri docti opinionem ἀπαραμύθητον destituerem.* Quibus, Frontonem sententiam suam mutare noluisse, ostendit, & Cæsaris opinioni adhærere; & metaphora vsus est à populis legis fundis factis, qui mutatis propriis legibus, Romanas adsciscebant, iisque subscribebant. quo loco neque à Cicerone, neque à se ipse dissentire mihi videtur, quod Pauli Manutij pace dictum volo, qui in argumento orationis pro Corn. Balbo ita de Gellio sentit. Sibi autem constare Gellium sic ostendere possumus; cùm cap. 13. lib. 6. verba faciat de illis, quibus populi fundi tenentur: posteriori verò loco modum explicet quomodo fundi legis fiant, mutando scilicet leges proprias, & exter-

nis ſubſcribendo. ex quo poſteriori etiam loco debemus animaduertere, in illa loquendi formula, *populus fundus*, ſubintellectam fuiſſe vocem *legis*, quam Gellius exprimit.

Adrianus Turnebus Aduerſarior. lib. 4. cap. 12. Marci Tullij interpretationem approbat, ipſumque verè ſincereque argumentari ſine verborum captione aſſerit: & populum fundum ita dici exiſtimat, *quaſi lex vrbem Romam, in qua lata eſt, pro ciuitate habeat: populum illum, à quo eſt adſcita, pro fundo quodam ſuo, vt in eo ſedem ponat. ita per tranſlationem ea dicendi ratio auctoritatem ſignificare cœpit.*

Paulus Manutius loco ſupra citato Ciceronem vt cauſæ ſuæ ſeruiret ſenſum formulæ illius peruertiſſe dicit, & ſic diſſerit. *Tota cauſſa pendet à fœdere, id eſt ab interpretatione eorum verborum, vt populus fundus fieret. aliter enim accuſator, aliter ea Cicero interpretabatur. accuſator ſic, fundum fieri populum, cùm auctor eſſet eius rei, quam alienaret: Cicero, cùm acciperet vnam pluresve leges Romæ latas, vt iis legibus in poſterum æquè ac Populus Romanus vteretur,* &c. Neſcio quare Manutius fœderis Gaditani interpretationem à ſenſu verborum iſtorum, *vt fundus populus fieret*, dependere affirmet: cùm Cicero dicat, in illo nihil aliud fuiſſe, niſi vt pia & æterna pax eſſet, quibus adiectum erat, quod non eſt in omnibus fœderibus, MAIESTATEM POPVLI ROMANI COMITER CONSERVANTO. Quod etiam verbum, *comiter*, accuſator perperam interpretabatur *communiter*. Ex Ciceronis oratione

conſtat, accuſatorem ex fœdere Gaditano L. Cornelium Balbum, vt ad ciuitatem propriam rediret, repetiiſſe; quòd crederet, ſine iniuria Gaditanæ ciuitatis, ipſiuſque imminutione ac detrimento, ciues ex ea in Romanam elici non poſſe. Ex capite verò legis Iuliæ, quòd crederet, populum fundum fieri debere, vt ipſius auctoritate ex ciuitate ſua aliquis in aliam tranſiret. Sed negat Cicero hæc fœdera ac iura ad ciuitatem pertinere: & vt iam prædixi peſſimè intelligebat accuſator: nam ciuitas populus fundus fit iuris Romani, vel legis alicuius quam accipit: & ſic auctor eſt propriarum legum, à quibus recedit, alienationis: ſed auctor neceſſarius non eſt, aut eſſe poteſt ciui ſuo, vt ciuitatem ſiue volens, ſiue inuitus mutet, vt manifeſtè probat Cicero.

Carolus Sigonius lib. 1. cap. 4. de antiquo iure Italiæ, ex Plauto & Feſto fundum interpretatur auctorem, *Ex quo*, ait, *tranſlate populos fundos appellatos eſſe intelligere poſſumus, qui ipſi auctores eſſent, vt iu e ciuili Romano ſe obſtringerent, quomodo accepit accuſator Cornelij Balbi.* Et Ciceronem affirmat aptius ad cauſæ victoriam, quàm ad veritatis rationem locutum. Verùm Sigonium hîc mentem accuſatoris aſſecutum eſſe dubito; non agebatur enim de legum Romanarum obſeruatione, quæ ab aliis ciuitatibus, etiam antequam in Romanam tranſiiſſent, obſeruabantur: ſed de mutata ciuitate litem Balbo mouerat accuſator. Franciſcus quoque Hotmanus Obſeruation. lib. 2. c. 19. vult

Ciceronem in eius formulæ explicatione, & tempori & causæ seruiisse, & legem de populi authoritate exquirenda elusisse; illius verba sunt: *Neque rursus ob eam causam fieri fundus dicitur, quòd in eo lex aliqua tanquam ædificium in fundo ponatur: sed quod ciuibus suis nouo & adscito iure vtentibus fundamento, id est firmamento sit, item vt auctores siue patres, siue tutores, siue venditores firmamento esse solent aliis, qui eorum auctoritatem ita sequuntur, vt ea perinde nitantur, quasi ædificia fundo. Denique, vt rem verbo absoluam, hæc locutio non ad substantiæ aut qualitatis, sed ad relationis categoriam pertinet: quoniam cùm dicimus populum esse fundum, hoc significamus ciuibus suis esse fundum, vt hoc illudue faciant; veluti vt se pro Romanis ciuibus gerant: vt illa populi Romani lege ac iure vtantur. tunc enim populus illis firmamenti loco est, quo tanquam fundamento nitantur. estque cum iis, quæ superiùs dicta sunt, sanè consentaneum, vt nulla res alicuius populi sine ipsius iussu atque auctoritate alienetur.*

Confundunt illi tres Manutius, Sigonius & Hotmanus, iuris legumque Romanarum in ciuitatem aliquam vniuersitatis electione, consensu ac auctoritate inuectionem, cum ciuitatis mutatione ab aliquo singulari facta, quæ ambo distingui debent, vt luculenter rationibus multis Cicero iudicibus probauit: in mediumque allatò cum gentibus quibusdam fœderum exemplo, quibus exceptum erat, ne quis ex ipsarum ciuitatibus in Romanã ciuitatem reciperetur. erat equidem populus fundus auctor ciuibus suis vniuersis, vt iure

Romano ſimul ſe obſtringerent; ſed ſingulis auctorem eſſe haud neceſſe fuit, vt ciuitatem mutarent, quoniam in ſingulorum poteſtate hoc ſitum erat. Vnum equidem miror hoſce tantos viros M. Tullium falſæ interpretationis inſimulare, cùm plana ſit & aperta illius explicatio, validiſque munita ac firmata argumentis. Hotmanus porrò populum fundum fieri reſpectu ciuium intelligit: potius verò mihi videtur reſpectu legis ac iuris, etiamque legiſlatoris, cui tanquam hypotheca obnoxius redditur: & cui, vt auctor, contractu voluntario obſtringitur, intelligi debere; & ita locis citatis accepit Gellius. fit enim fundus eius reſpectu, cui ſe obligat, cui ſpondet, & cui leges ac iura data ſeruare promittit.

Nùnc ad ampliſſimi viri Nicolai Rigaltij ſententiam, quàm nuperrimè in obſeruatione de populis fundis protulit, accedamus. Ait vir erudităiſſimus tale fortaſſis fuiſſe legis Iuliæ caput, *Ex fœderato populo quemquam fieri ciuem Romanum, niſi is populus fundus factus fuerit, non placere.* vel potiùs in hunc modum. *Qui fundi populi facti non erunt, ciuitatem ne habeant.* Priori verborum formula caput legis Iuliæ comprehenſum fuiſſe credere non poſſum, cùm Tullius integrum illud recitarit, in quo de ſingularibus priuatiſque hominibus nulla fit mentio; quodque, vt ſuprà adnotauimus, ad ciuitates integras Romana ciuitate donandas attinet. Si poſteriori modo ſcriptum fuerit caput, diuerſiſſimum præ ſe fert ſenſum: tunc enim

ad

ad vniuersitates ciuitatum pertinebit, ad quas proculdubio respexit lex Iulia. In sententiam porro Hotmani concedit, cùm municipalem populum auctorem, seu fundum illis fuisse asserit, qui singillatim ciuitate Romana donarentur; quod tamen sic se non habuisse disputat Tullius. sed de illis supra satis. Vt autem de conditione populorum fundorum breuiter dicamus, certissimum est liberos eos fuisse; neque vi adactos vt legibus Romanis, iure patrio abdicato, vterentur. penes ipsos enim erat proprio connatoque iure vti: vel, si elegissent, Romano; hac tamen conditione, si populus Romanus ita permisisset, vt eius, quippe superioris, maiestas conseruaretur, & beneficij loco secundum leges Romanas viuere, fœderati sociique, vtpote inferiores, haberent.

Verba tandem eruditissimi Petri Pithœi, vt intellexisse ipsum puto, explicanda mihi sunt, *Sanctitatem Apostolicæ Sedis sic comiter conseruantes quemadmodum principes liberos decet, si non æquo iure, certè non vt dedititios, aut fundos.* Transtulit Pithœus hanc loquendi formulam à rebus reip. Romanæ politicis ad nostras, quæ ad summos Pontifices ac Reges spectant: inter quas nec similitudo perfecta intercedit, nec dissimilitudo pariter ipsas penitus disiungit. Dicere equidem potuit Pithœus, *Sanctitatem Apostolicæ Sedis sic comiter conseruantes quemadmodum Principes liberos decet,* quandoquidem ratione spiritualis regiminis oues pastore inferiores sunt, eiusque vocem audiunt, vt ipse Pi-

thœus aſſerit: qui nouerat illam verborum formulam fœderibus Romanis quandoque appoſitam, MAIESTATEM POPVLI ROMANI COMITER CONSERVANTO, vt eſſent, qui conſeruare tenebantur inferiores. Id clarè explicant verba leg. 7. §. 1. Dig. de captiuis & de poſtlim. reuerſis. *Liber autem populus eſt is, qui nullius alterius populi poteſtati ſubiectus eſt. Item ſiue æquo fœdere in amicitiam venit: ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi maieſtatem comiter conſeruaret. Hoc enim adiicitur, vt intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe: non vt intelligatur alterum non eſſe liberum, & quemadmodum clientes noſtros intelligimus liberos eſſe, etiamſi neque auctoritate, neque dignitate, neque iure omninò nobis pares ſunt: ſic & eos qui maieſtatem noſtram comiter conſeruare debent, liberos eſſe intelligendum eſt.* Differunt autem fœdera, quæ populus Romanus cum alio libero populo percutiebat, ab illis fœderibus quibus Chriſtianæ oues, vt filij, paſtoribus ſuis, tanquam patribus, obſtringuntur: ſicut ius perſequendi ac vlciſcendi iniurias à fœdifragis & perduellibus illatas longè diſtat à iure, quo patres ſpirituales commonefaciendo in filios ſibi ſubditos animaduertunt. Conſeruant etiam Reges Chriſtianiſſimi ſanctitatem Apoſtolicæ Sedis, vt filij parentes obſeruare, illiuſque res ac fundos defendere, vimque hoſtium ab eis propulſare debent, & provt communes ob rationes tenentur. Verbum illud *conſeruanto* in fœderibus Romanis imperantis erat. At precan-

tis eſt atque hortantis patris ſpiritualis, non imperantis, in fœderibus Chriſtianis : quo ſenſu illud acceperunt ſummi Pontifices, qui ad Reges Galliæ confugerunt, eóſque impensè rogarunt, vt in Apoſtolicam ſedem ſe reducerent ac reſtituerent : iniurias ac hoſtium vim ab ea arcerent, Eccleſiam conſeruarent, vtque Conciliorum decreta in Gallia ſeruarentur. Certè non vt dedititios aut fundos Reges Galliæ erga ſanctam Sedem ſe gerere veriſſimum eſt. Dedititiorum quippe conditio peſſima erat, qui ſe, ſuaque diuina & humana vtenſilia arbitrio & poteſtati victoris permiſerunt. Cuius conditionis & formulæ exempla duo propoſuit Liuius; primum lib. 1. deditionis Collatiæ Tarquinio Regi factæ. alterum lib. 26. deditionis Campanorum, Attellanorum, Calatinorum, & Sabatinorum. Neque porrò in ſpirituali politeia vllus dedititius eſt, non ille, qui, vt ad meliorem mentem redeat, patri ſpirituali totum ſe permittit, & in eius poteſtate fore ſe promittit, vt enim ſe in libertatem aſſerat, & diabolicæ ſeruitutis iugo ſe ſubtrahat, illius conſiliis vtitur; & erroris pœnitens, eumque confeſſus, à peccati nexibus ſacerdotali auctoritate liberatur. dedititius verò libertate amiſſa, & de rebus ſuis ſtatuendi facultate, à ſeruo & mancipio non longè diſtat. Adiecit Pithœus fundos, non vt paris conditionis cum dedititiis eos demonſtraret, ſed vt oſtenderet Galliæ Reges non tantùm Eccleſiæ Romanæ

ſeruos ac mancipia non eſſe, & eam ipſis non imperitare, nec leges, ab ea tanquam deuictos à victoré, ipſos accepiſſe: verumetiam vt doceret Eccleſiæ huius regni leges (quas perperam & impropriè Priuilegia vocant, quaſi à ſuperiori domino fœderato conceſſa ſint) connatas ac proprias Monarchiæ, & huic noſtræ genti eſſe; neque illas à ſummis Pontificibus Reges, velut beneficium ſibi collatum, accepiſſe; quod olim fecere populi Romanorum ſocij ac fœderati, qui ob adſcitas Quiritium leges populi fundi appellati ſunt. Quamobrem cum eruditiſſimi Rigaltij bona venia dicam, me in Pithœi verbis aut ſenſu næuum haud deprehendere.

FINIS.